

Intern rapport VIOE

Oostakker – Schansakker (Volvo-site)

Inhoudsopgave

- 1. Omschrijving van de onderzoeksopdracht**
- 2. Locatie van het projectgebied**
- 3. Historische en archeologische voorkennis**
- 4. Archeologische waarnemingen**
- 5. Besluit en aanbevelingen**
- 6. Bibliografie**
- 7. Bijlagen**

Rapportage

**Vera Ameels ,
Opgravingscoördinator Oost-Vlaanderen
VIOE**

2011 – Oostakker – Schansakker (Volvo-site)

11OoVo

2011/ 019

Administratieve fiche van het project

Opdrachtgever	Afdeling Wegen en Verkeer
Uitvoerder (bedrijf, instelling, privépersoon)	VIOE
Naam vergunninghouder	Ameels Vera
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	VIOE - Wallestraat 167 – 9700 Oudenaarde
Beheer en plaats van vondsten en monsters	VIOE - Wallestraat 167 – 9700 Oudenaarde
Projectcode	2011/019
Site-naam	2011 – Oostakker- Schansakker –(Volvo-site)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Oost-Vlaanderen – Oostakker - Eksaarderijweg
Kadasterperceel (gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s))	Gent (Oostakker) , Afd. 17, sectie B, Perceel 982g
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	14/02 – 02/03/2011
Relaties	Inventaris bouwkundig Erfgoed Oostakker ID 21119
Trefwoorden	Oost-Vlaanderen - Gent – Oostakker / Late middeleeuwen – Nieuwe tijd – Nieuwste tijd Archeologische sporen en uitgravingen – ploegsporen, spitsporen /Landschapselementen - grachten

1. Omschrijving van de onderzoeksopdracht

Een verkennend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven werd opgestart naar aanleiding van de geplande werken voor de aanleg van een nieuw op- en afrittencomplex “Schansakker” op de R4 ter hoogte van Volvo-Trucks. Het archeologisch vooronderzoek had tot doel het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

2. Locatie van het projectgebied

Oostakker is, als deelgemeente van Gent, gesitueerd in Oost-Vlaanderen. Het ligt ten noordoosten van het Gentse stadscentrum, nabij het Genste havengebied.

Oostakker heeft een oppervlakte van 1.450 ha en vertoont een vlak reliëf met geringe hoogteverschillen tussen de drogere hoge ruggen en de natte depressies.

Het deelgebied Schansakker ligt naar de grens met Lochristi toe.

Het te prospecteren perceel is gelegen aan de Eksaarderijweg, ten noordwesten van de Volvo-site (Volvo-Truks).

Op de bodemkaart situeert het prospectiegebied zich in een gebied waarbinnen de bodem gecatalogeerd staat als Sdb, Sdh, en Scm, lemig zand, respectievelijk matig nat met structuur B-horizont en verbrokkelde humus en/of ijzer B horizont (Postpodzol) en droog lemig zand met diepe antropogene humus A horizont.

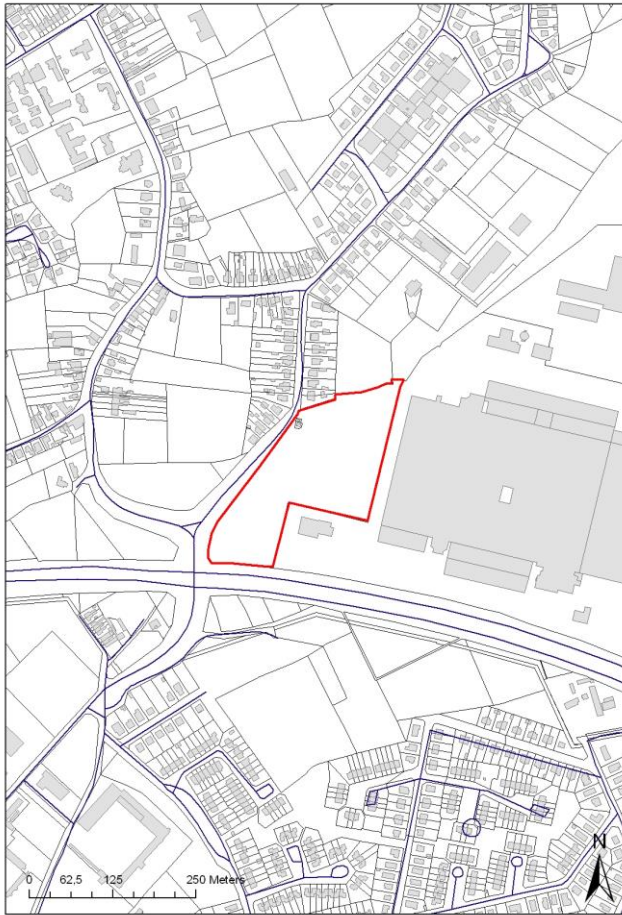

Fig 1 : Kadastraal plan, Gent (Oostakker) , Afd. 17, sectie B, Perceel 982g

Fig. 2 : Orthofoto met aanduiding van de geïdentificeerde zone

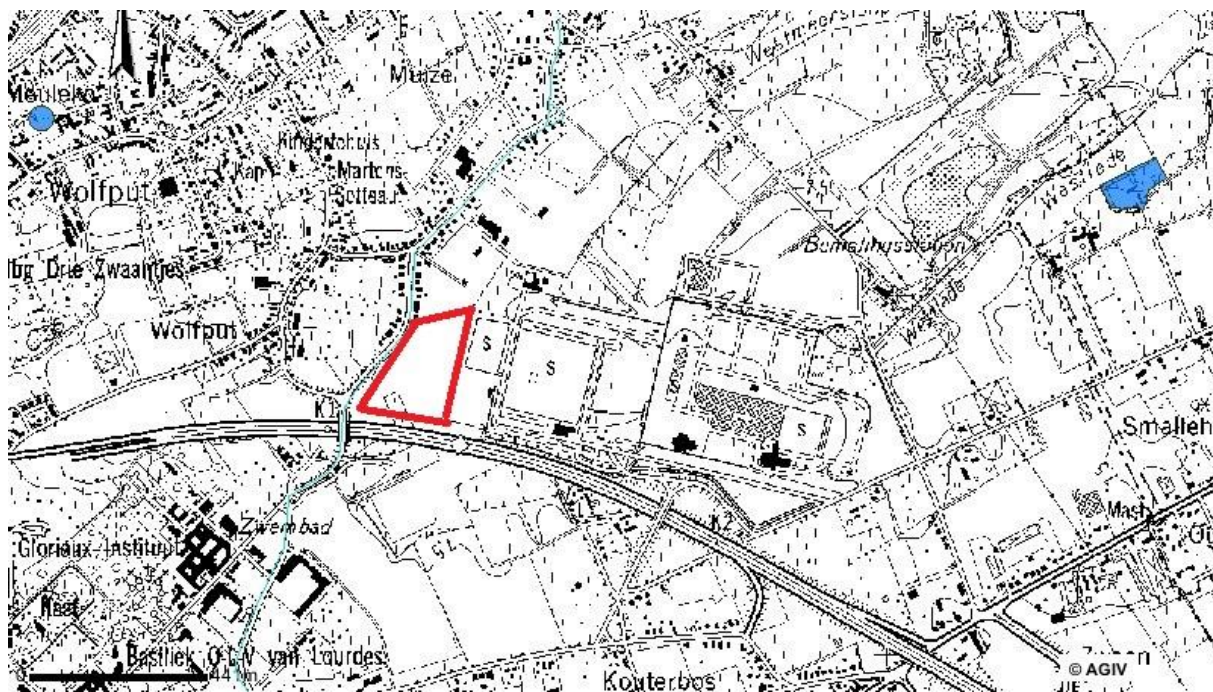

Fig.3 : Topografisch plan met aanduiding van de locatie

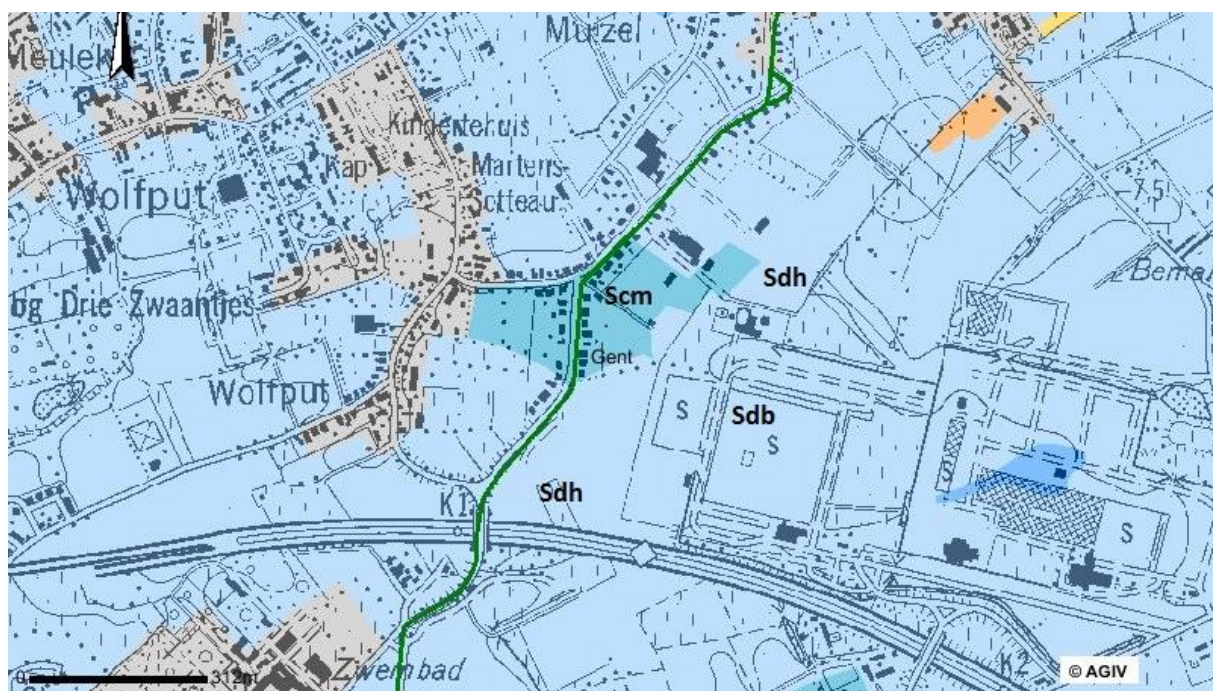

Fig. 4 : Bodemkaart

3. Historische en archeologische voorkennis

Oostakker werd voor het eerst vermeld in de 11de eeuw, in de betekenis van de ten oosten van Gent gelegen akkers van de St.-Baafsabdij. In eerste instantie werd het domein "Sloten" aangekocht. Met de eveneens verworven nederzetting "Achtene" op de Achtendries wordt Sloten als de oudste woonkern van de gemeente beschouwd die door de St.-Baafsabdij omgevormd werd tot voornaamste uitbatingscentrum van de St.-Baafsheerlijkheid. De meierij van Sloten bleef tot in de 12de eeuw het rechterlijk en domaniaal centrum van de heerlijkheid en leeft nog verder in het toponiem Slotendries. Door de grote ontginningsbeweging van de 12de eeuw met de daarmee gepaard gaande wijzigingen aan de oude domeinstructuren, ontstonden tal van nieuwe landbouwuitbatingen. Vlakbij het St.-Baafsdorp ontstond een nieuwe abdijhoeve, het z.g. Nieuwhof die de functie van Sloten als bestuurlijk centrum van de St.-Baafsheerlijkheid overnam. Op Oostakker ontstonden vanaf de 12de eeuw tot in de late middeleeuwen tal van sites, waarvan de meeste aanvankelijk abdijhoeven waren, sommige tot op heden herbenbaar in de nog bestaande hoevegebouwen. Het eigenlijke dorpscentrum van Oostakker ontwikkelde zich, onafhankelijk van de oudste nederzettingen en sites van Oostakker, aan de Kapelledries. Op deze dries bevond zich nl. van ca. 1350 een kapel toegewijd aan de H. Laurentius. Deze kapel wordt in verband gebracht met een nabijgelegen abdijhoeve (het verdwenen hof van Oostakker in de Langerbruggestraat). In 1578 werd de St.-Laurentiuskapel van Oostakker tot parochiekerk verheven. In de 17de eeuw werd deze vervangen door de Sint Amandskerk.

De oudste kern van Schansakker bestond wellicht uit een vroegmiddeleeuwse nederzetting aan een dries, bekend onder het toponiem Meerhouddries. Het aanvankelijk beboomde landschap, onderdeel van een groot bos, werd langzamerhand ontgonnen en omgezet in landbouwgebied dat vanuit de hoeven aan de dries en verder gelegen hoeven werd uitgbaat. Pas in de latere 20ste eeuw kende het dit deel van Oostakker heel wat urbanisatie, zowel grootschalige wegeninfrastructuur en grote industriële vestigingen als particuliere huisvesting in dichte 20ste eeuwse verkavelingspatronen.

Op de Ferrariskaart (1777 – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik) staan de percelen weergegeven als landbouwgebied.

Op de Atlas der buurtwegen (ca. 1840) is een gracht zichtbaar die tot op heden nog steeds deels herkenbaar is op het terrein.

Fig. 5 : Ferrariskaart (Lochristi 46 - 1777) met aanduiding van de locatie ten zuiden van de Meerhouddriesch en Meerhoutstraet

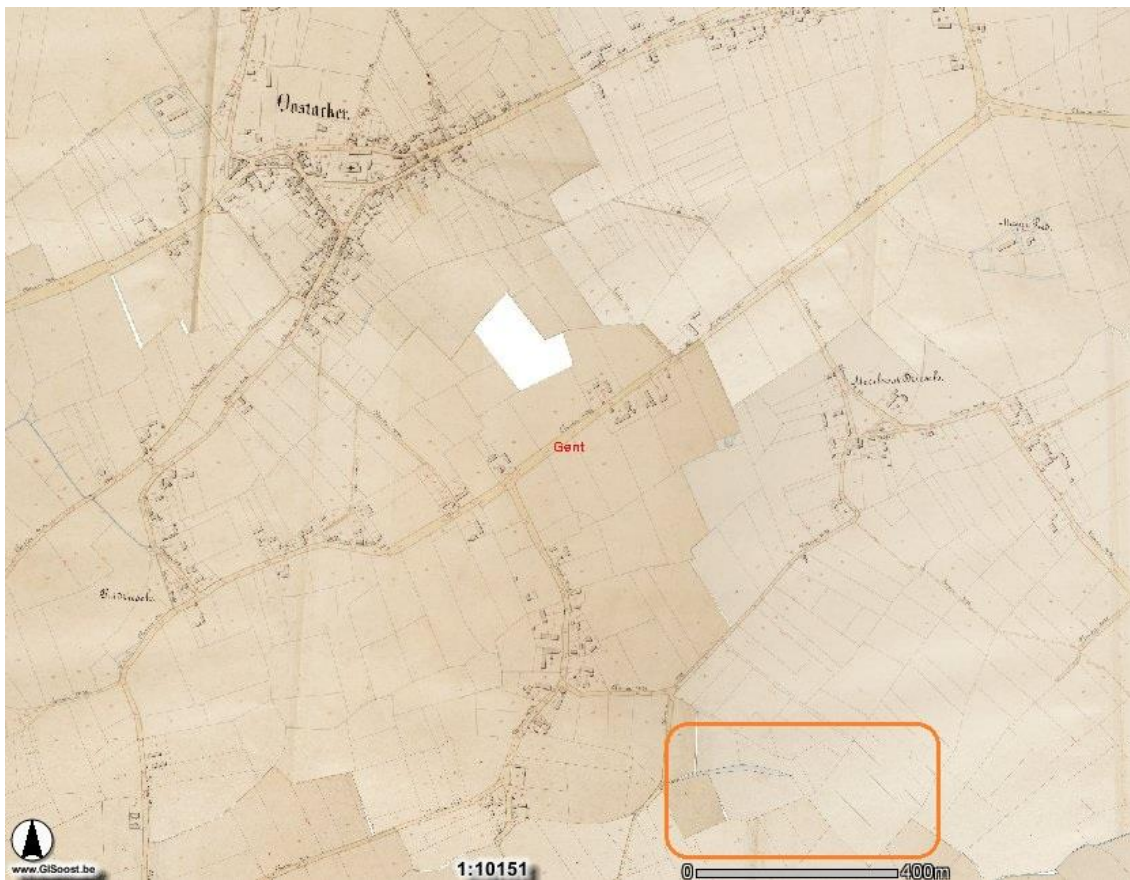

Fig. 6 : Atlas der buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van percelen en gracht

4. Archeologische waarnemingen

In totaal werden over het terrein 17 sleuven getrokken, met een kraanbak van 1,80 m breed en variërend in lengte van 40 meter tot 150 meter. Aangezien er geen indicatie was over de te verwachten sporen werden de sleuven parallel aan elkaar uitgezet in de langsricting van het terrein.

Sleuf 1 en 2

Na het verwijderen van de teelaarde (40 à 60 cm) en de onderliggende zwartbruine horizont waren in sleuf 1 twee grachten herkenbaar. Een eerste is 4 meter breed, een tweede, op 30 meter ten westen van de eerste gracht, is 13 meter breed. Verder zijn hier in de moederbodem enkel bruin humeuze vlekken, restanten van de bovenliggende laag en groengele kleivlekken, opduikingen van onderliggende laag, opgemerkt. Stratigrafisch vertrekt de meest oostelijke gracht uit de zwartbruine laag die in het profiel onder de teelaarde bewaard bleef, de meer westelijk gesitueerde gracht snijdt deze laag en is dus jonger.

In sleuf 2 werd net als in sleuf 1 de gracht met een breedte van ca. 13 meter aangesneden. In de bruine, vrij homogene zandleemvulling werden een aantal scherven aangetroffen. Eén baksteenfragment, één randfragment van een bord (wit industrieel), één randfragment in rood aardewerk en één randfragment en één fragment van een oor in geglazuurde ceramiek. Dit lijkt erop te wijzen dat de vulling van de gracht van vrij recente datum is. Meer ten westen waren in deze sleuf vooral recentere ploegsporen aanwezig.

Fig 7 : Overzicht sleuf 1 en 2

Sleuf 3

In de noordoosthoek van sleuf 3 bevindt zich een kuil. De vulling bestaat uit een heterogene bruine zandleem met veel oker zandvlekjes (vergraven moederbodem). De stratigrafische positie ervan geeft aan dat het hier om een post-middeleeuwse vergraving gaat.

In sleuf 3 werd net als bij de vorige sleuven de gracht aangesneden. Op een diepte van 80 cm ten opzichte van het huidige loopniveau is de gracht hier nog zo'n 8 meter breed.

Onder de teelaarde (ca. 35 cm) zit nog een laag zwartbruin, vrij organisch lemig zand. Deze laag wordt verspreid over alle sleuven aangetroffen, zij het her en der minder goed bewaard. Plaatselijk is dit pakket tot 25 cm dik. Deze laag ligt rechtstreeks op de C-horizont en uitgesproken bodemvorming ontbreekt vaak. Hoogstwaarschijnlijk hebben we hier te maken met een oude (afgedekte?) cultuurlaag, en/of B-horizont.

Fig. 8: Kuil in de noordoosthoek van sleuf 3

Fig. 9. : Zwartbruine laag onder de teelaarde
Oude cultuurlaag of B-horizont ?

Sleuf 4 tot en met 6

Een coupe doorheen het vervolg van de gracht in sleuf 4 leert ons dat deze minstens 1,20 m diep is en dat de opvulling geen uitgesproken fasering kent, eerder een zeer geleidelijke opvulling. Omwille van de grondwatertafel en het onmiddellijk inkalven van de sleufwanden was het evenwel niet mogelijk deze gracht volledig door te snijden en konden evenmin profielen geregistreerd worden.

Net als in sleuf 3 is ook de zwartbruine laag duidelijk herkenbaar. Hier is ook duidelijk te zien dat door bewerking van de bovenliggende laag deze laag deels vergraven is en dat deze laag ook sterk gebioturbeerd is. Zoals ook nog tot op heden kon worden vastgesteld kende het terrein een sterke bioturbatie (mol/pier).

Sleuf 5 en 6 vertonen een gelijkaardig beeld als de vorige sleuven, met name aanwezigheid van gracht en recente ploegsporen. De richting van deze ploegsporen lijkt ook aan te geven dat zij tot dezelfde fase behoren als de brede gracht.

Fig. 10: Sleuf 4 - Donkerbruine laag (B-horizont ?) met bovenaan spitsporen en duidelijke bioturbatie

Fig. 11: Sleuf 4 - Coupe doorheen de gracht

Sleuf 7 tot en met 10

In de noord oosthoek van sleuf 7 werd een afwijkende profielopbouw opgemerkt. Onder ploeglaag en sterk gebioturbeerde zwart humeuze zandlaag bevindt zich los witgrijs zand. Ook in sleuf 8 wijzigt de profielopbouw plaatselijk. Daar zien we onder de recente teelaarde een roestbruine ijzerafzetting gevolgd door een geelgroen kleilaag. Het opduiken van deze laag komt ook in de andere sleuven sporadisch voor.

Sleuf 9 en 10 sluiten dicht bij de huidige beek aan en zijn zeer natte zones. In deze sleuven werd enkel in de westelijke hoek een zeer recente vergraving voor de plaatsing van een rioolbuis opgemerkt.

Fig. 12: Sleuf 7 - Witgrijs zand onder gebioturbeerde zwarte laag.

Fig. 13: Sleuf 8 - Teelaarde en ijzerafzetting op geelgroene kleilaag

Fig 14: Sleuf 9

Fig 15: Sleuf 10

Sleuf 11 tot en met 17

De sleuven 11 tot en met 17 geven een lichtjes verschillend beeld.

Naast een aantal natuurlijke sporen konden ook hier een gracht en ploegsporen geregistreerd worden. Verschillend is dat, in tegenstelling tot de sleuven 1 tot en met 10, ook talrijke sporen vertrekken vanuit de zwartbruine organische laag. Het lijkt te gaan om zuidwest geörienteerde greppeltjes die zich verspreid over de ganse sector bevinden. Ze zijn stratigrafisch ouder dan de noordoost geörienteerde recentere ploegsporen.

Stratigrafisch sluiten deze oudste greppels aan bij de meest oostelijke, 4 meter brede gracht uit sleuf 1. Het vondstenmateriaal is in deze zone zeer beperkt. Dit heeft deels te maken met de lage vondstendichtheid in deze oude cultuurlagen en deels met de werkwijze. Er werd immers machinaal afgegraven tot op de moederbodem en slechts gedeeltelijk opgeschaafd en gecoupeerd. Wel werden in deze sector een aantal laat-middeleeuwse scherven gevonden. Dit laat toe de greppeltjes niet enkel stratigrafisch maar ook op basis van het vondstenmateriaal in de late middeleeuwen te plaatsen.

De zwarte organische laag/lens onder de teelaarde waaruit de greppeltjes vertrekken lijkt hier duidelijker dan bij de sleuven 1 tot en met 10 te interpreteren als een oude cultuurlaag. De uitgesproken duidelijke aanwezigheid van deze laag is mogelijk te linken aan een vorm van ophoging binnen het ganse landbouwproces (licht gewelfde akkers ?) waardoor dit pakket duidelijk bewaard bleef. Net als de aanwezigheid van de postpodzol wijst deze oude cultuurlaag op de lange landbouwgeschiedenis van dit gebied. Een meer gedetailleerde registratie kan mogelijk een beeld werpen op de wijze waarop deze gebieden ontgonnen en bewerkt werden. Mogelijks hebben we hier te maken met een oorspronkelijk systeem van beddenbouw (?) dat later door ophoging (soort plaggen ?) afgedekt werd. In deze fase van onderzoek blijft dit louter hypothetisch.

Gelijkaardige sporen werden ook reeds geregistreerd bij onderzoek door de dienst Stadsarcheologie Gent te Oostakker – Maeghergoed en in de Eikstraat waar respectievelijk sprake is van kweekbedden en een boomspoor (mondelinge info bij terreinbezoek door G. Stoops – Stadsarcheologie Gent).

Fig 16 : Overzicht sleuf 11

Fig. 17 : Sleuf 11 – natuurlijk spoor - grondplan

en coupe

Fig . 18 Sleuf 11 - Zwarte greppel oversneden door recenter ploegspoor

Detail ↑

Coupe →

Fig 19 : Sleuf 12 – Greppel vertrekkend vanuit zwart laag

Fig 20 : Sleuf 13- Parallel lopende greppeltjes (ondergrens) vertrekkend vanuit zwart laag - sterke bioturbatie

Fig 21: Overzicht sleuf 15, 16 en 17

Fig 22 : Overzicht sleuf 17-
Post-middeleeuwse gracht – zwart laat-middeleeuwse greppel en op voorgrond recente verstoring (Belgacom)

2011

OOSTAKKER - Schansakker

VOLVO-site

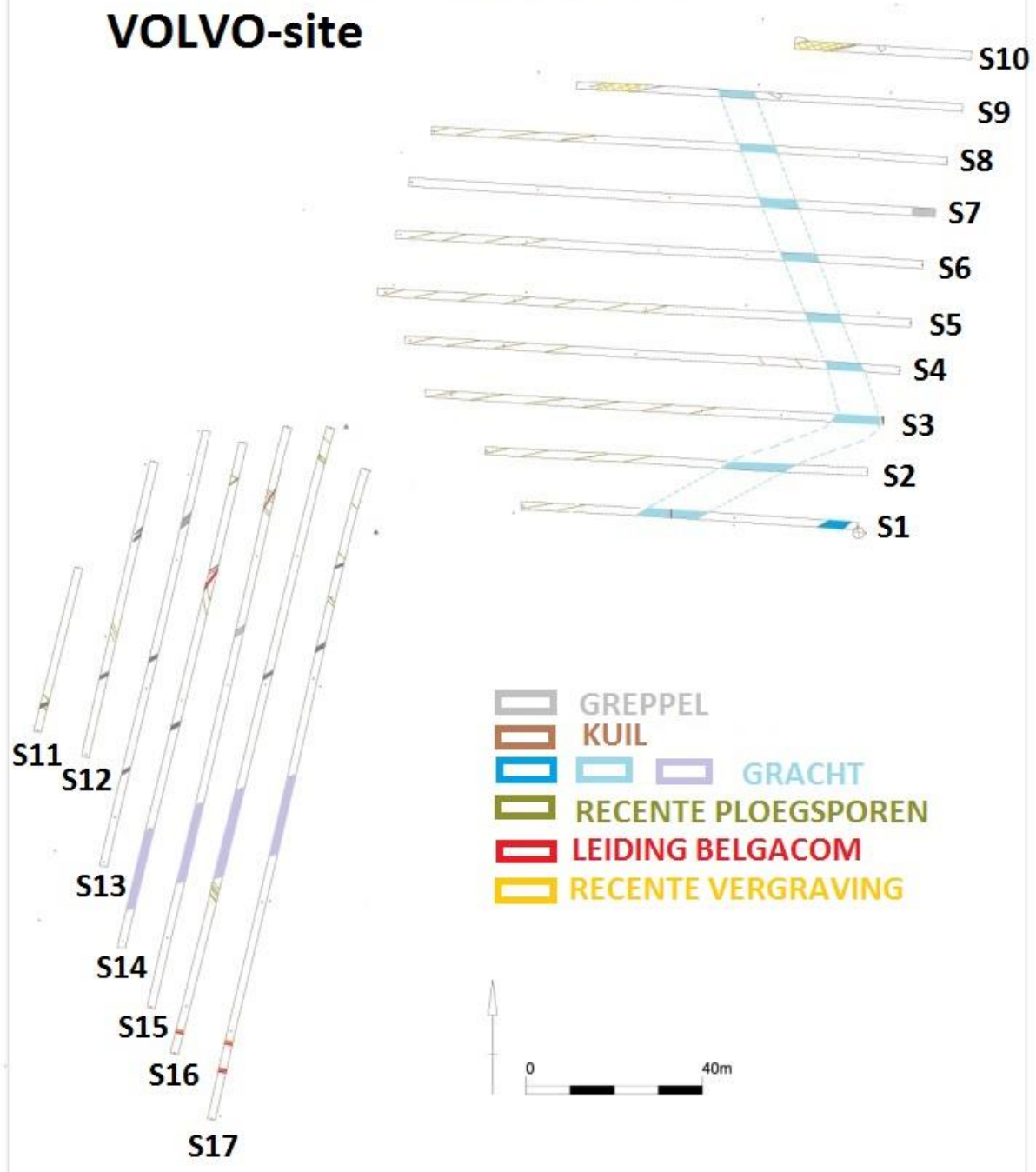

Fig. 23: Syntheseplan archeologische sporen

5. Besluit en aanbevelingen

Het archeologisch onderzoek ter hoogte van de Volvo-site te Oostakker leverde naast een groot aantal natuurlijke en bodemkundige sporen, voornamelijk sporen op van grachten, greppeltjes en ploegsporen. Het verzamelde vondstenmateriaal is zeer bescheiden en plaatst deze sporen in de laat- en post-middeleeuwse periode.

Hier is duidelijk dat de bodem hier getuigt van oude landbouwpraktijken, kenmerkend voor vrij intensieve arbeid vanaf de late Middeleeuwen tot het midden van de 20 ste eeuw.

De vrij lage sporendichtheid, de beperkte hoeveelheid aangetroffen vondstenmateriaal en de afwezigheid van de bewoningsporen lijken op het eerste zicht aan te geven dat deze gebieden een vrij laag archeologisch potentieel hebben. Dit dient echter genuanceerd.

Bij opgravingen op akkercomplexen worden dikwijls uitgebreide resten van akkergreppels en gehele systemen van spit- en ploegsporen ontdekt. Tot op heden krijgen deze resten (als de jongste in het opgravingsvlak) nog te weinig aandacht. Het is van belang dat ook deze jongste horizon aan sporen uitgewerkt en geïnterpreteerd wordt.

Ten aanzien van de akkergebieden kan immers onderzoek verricht worden naar de wijze waarop zij tot stand kwamen, alsook naar de structuur en het gebruik in verschillende regio's en in verschillende periodes. Onderzoek naar de aard van de bodem bij ontginning, de wijze waarop ontgonnen werd (bijvoorbeeld: eenmalig heel diep spitten en daarna niet meer zo diep bewerken), de wijze waarop de akker verzorgd werd (ploegen, spitten, wieden), de wijze waarop de akker bemest werd (met of zonder plag; met of zonder huis- of stadsafval), onderzoek naar beddenbouw, naar de wijze waarop de akkers werden omgrensd (met stenen, stokken, hagen of wallen etc.).

Om meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling en het gebruik van akkercomplexen kunnen een aantal onderzoekshandelingen verricht worden. Het aanleggen, beschrijven en bemonsteren van lange profielen over de akkers, het natuurwetenschappelijk analyseren van een reeks akkerprofielen met behulp van micromorfologie, palynologie en fysisch-geografische onderzoekstechnieken en het gedetailleerd stratigrafisch verzamelen van materiaal afkomstig uit akkerdekken behoren tot de mogelijkheden. Alleen zo kan de verticale spreiding van de beperkte archeologische vondsten gerelateerd kan worden aan de karakterisering van de opbouw van het akkerdek op basis van de andere onderzoeken. Met andere woorden, het uitschaven van vakken om stratigrafisch materiaal te verzamelen en profielen te kunnen bestuderen, bevordert het op de akkerontwikkeling gericht onderzoek.

Aanbeveling is dan ook om voor het tweede deel van het terrein de nodige tijd en middelen te voorzien zodat, indien gelijkaardige fenomenen waargenomen worden, basisregistratie van een aantal gegevens mogelijk is, met name

1. enkele strategisch geplaatste (in relatie tot voorgaande percelering) en goed bemonsterde lange profielen kunnen worden aangelegd, bemonsterd ten behoeve van paleoecologisch (met extra aandacht voor vochtige gebieden) en micromorfologisch onderzoek.
2. op regelmatige afstanden putten van 1 m² uitschaven met als doel het vondstenmateriaal stratigrafisch te verzamelen, zodat onder andere akkerbewerkingstechnieken en grondbewegingen bestudeerd kunnen worden.

6. Bibliografie

Bogaert C., Lanclus K. & Verbeeck M. 1983: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Gent, Fusiegemeenten*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 4ND, Brussel – Gent

<http://www.noaa.nl/content/hst22/h22.3.1.2.htm> - De middeleeuwen en vroeg moderne tijden in de zuidelijke Nederlanden - De akkergebieden

http://www.lne.be/themas/bodem/bodemkundigerfgoed/pdf/Waardevolle_Bodems1_2_3.pdf

Project waardevolle bodems in Vlaanderen (LA BOD/STUD 20040102) Eindverslag, in opdracht van Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Dienst Land en Bodembescherming, Uitgevoerd door Universiteit Gent Labo voor Bodemkunde/Vakgroep Geologie en Bodemkunde Bodemkundige; Dienst van België en Katholieke Universiteit Leuven, Afdeling Bodem – en Waterbeheer

Studiebureau Archeologie 2010: Het archeologisch vooronderzoek aan de Dendermondse steenweg in Laarne, Archeo-rapport 43

7. Bijlage

Vondsteninventaris					
Oostakker -Volvo					
2011					
Inv. nr	Sleuf	Spoor	Vondsten	Context	Periode
11OostVo1	2	1	Industrieel wit (1), rood (1), geglazuurd (3), baksteenfragment (1)	Gracht	Post-ME
11OostVo2	12	4	Geglazuurd (1)	Greppel met zwartbruine vulling	Laat-ME
11OostVo3	13	4	Geglazuurd (1)	Greppel met zwartbruine vulling	Laat-ME
11OostVo4	15	1	Grijs (1)	Recent ploegspoor	Post-ME
11OostVo5	15	2	Geglazuurd (1), pijpsteelfragment (1)	Recent ploegspoor	Post-ME
11OostVo6	17	1	Grijs grofwandig (1)	Greppel met zwartbruine vulling	Laat-ME
11OostVo7	7	L.V.	Tegelfragment (4), grijs (1), pijpsteelfragment (1)	Losse vondst	Post-ME